

виникає проблема, яка полягає у відсутності розроблених методик проведення нових родів і видів судових експертиз. Експерт, вирішуючи поставлене перед ним завдання, вимушений добирати методи з базових і суміжних наук, розробляти алгоритм послідовних дій експерта під час проведення нового виду експертизи тощо. Вважаємо, що зазначені проблеми потребують вирішення на законодавчому рівні.

Отже, інтенсивний розвиток судових експертиз та поява нових напрямів експертного дослідження переконливо свідчать про постійний динамічний процес у вдосконаленні судово-експертної діяльності та відкриває широкий простір для наукових пошуків, заснованих на сучасному практичному досвіді.

Список використаних джерел

1. Неретина Н. С. О закономерностях формирования и развития новых родов и видов судебных экспертиз // Теория и практика судебной экспертизы. 2015. № 2 (38). С. 194—198.
2. Щербаковский М. Г. Методология исследования феномена судебных экспертиз // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. № 3. С. 133—142; Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про диференціацію методів судової експертизи // Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 03.12.2020) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : ВД «Гельветика», 2020. С. 212—217 ; Бондаренко О. О. Класифікація судових експертиз у кримінальному судочинстві // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : серія «Право». 2012. Вип. № 12, № 1028. С. 339—342 та ін.
3. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін та допов.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE26374> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Афанасьєва К. В. Деградація ДНК в судовій молекулярно-генетичній експертизі // Теорія та практика судово-експертної діяльності : мат-ли VIII Міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 29—33.

А. В. Десятник,

завідувач сектору Херсонського НДЕКЦ МВС України, м. Херсон, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5866-8850>, e-mail: alenska3011@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ

Анотація. Висвітлено два рівні вирішення задач і встановлення виконавця рукописів. Наведено загальні ознаки, які проявляються у рукописах, виконаних особами старечого та похилого віку, зазначено під дією яких факторів ці ознаки (загальні та окремі) можуть змінюватися.

Ключові слова: рукопис, особи похилого та старечого віку, діагностичні ознаки.

Abstract. The author outlines two levels of solving tasks for identification of the manuscripts' executor. In this article, a range of general features made in manuscripts by the elderly and old age people is provided, as well as indicated due to the influence of what factors these signs (general and individual) may vary.

Keywords: manuscript; elderly and old age people; diagnostic signs.

Аннотация. Рассмотрены два уровня решения задач по установлению исполнителя рукописей. Приведены общие признаки, которые проявляются в рукописах, выполненных лицами старческого и пожилого возраста, указано под действием каких факторов эти признаки (общие и частные) могут изменяться.

Ключевые слова: рукопись, лица пожилого и старческого возраста, диагностические признаки.

Особи похилого та старечого віку беруть участь у складанні різних документів: договорів дарування, заповітів, договорів довічного утримання, договорів купівлі-продажу, довіреностей тощо. У зв'язку з оспоруванням фактів, які посвідчують ці документи, призначають судові почеркознавчі експертизи щодо вирішення питання щодо виконавця рукописів, виконаних особами похилого та старечого віку.

Раніше експериментальні розробки з цього питання взагалі були відсутні. Це вкрай негативно впливало на стан експертної практики й суттєво обмежувало можливості вирішення завдань експертизи стосовно цих об'єктів.

Враховуючи те, що судова й слідча практика потребувала проведення експертиз, пов'язаних із дослідженням рукописів, виконаних від імені осіб похилого й старечого віку, з'явилася необхідність у розробці основних теоретичних і методичних положень цього виду почеркознавчого дослідження.

Дослідження текстів, виконаних особами похилого або старечого віку, проводять за загальною методикою дослідження літерних текстів, без урахування специфічних ідентифікаційних або діагностичних ознак, характерних для виконання текстів особами такого віку. Такий підхід значно ускладнює ідентифікацію текстів, особливо коли відсутні зразки почерку передбачуваного виконавця, які належать до періоду виконання досліджуваного рукописного тексту, або коли зразки почерку передбачуваного виконавця надають зі значним розривом у часі з досліджуванним рукописом.

Крім того, важливою обставиною є факт виконання рукописів особами похилого та старечого віку в мононормальних умовах (під дією збиваючих факторів, якими можуть бути вікові зміни, захворювання, які значною мірою можуть впливати на почерк).

Почерк осіб похилого та старечого віку має специфічні особливості й ознаки, які зазнають певних змін під впливом різноманітних факторів (зокрема, анатомічних і фізіологічних). Старіння організму супроводжується погіршенням стану здоров'я, порушенням зору, м'язовою слабкістю, виснаженням нервової системи, зменшенням

рухливості кістково-м'язового апарату, порушенням кровообігу та ін. Так, у зв'язку зі зменшенням письмової практики та враховуючи зміну фізіологічних і анатомічних даних, у багатьох осіб настає певна деградація почерку. Особливості функціонування писемно-рухової навички осіб старечого та похилого віку призводять до уповільнення темпу рухів, зменшення їх швидкості та пластичності рухів.

У почерку осіб похилого віку, які мають письмову практику, зміни почерку з часом зазвичай не відбуваються за умови, що почерк не змінився під впливом захворювання.

Ці обставини слід враховувати експертам під час вирішенні таких завдань. Експерти-почеркознавці повинні правильно обирати методи дослідження, які дадуть змогу максимально виділити, всебічно з'ясувати, вивчити та оцінити ознаки почерку в досліджуваних рукописах та наданих зразках почерку передбачуваного виконавця.

Можна виділити два рівні вирішення задач. На першому рівні вирішення експерт з'ясовує мету дослідження, оцінює надані у розпорядження експерта матеріали щодо їх достатності для вирішення питань, проводить огляд та попередньо вивчає досліджуваний рукопис, будує діагностичні або ідентифікаційні версії, які сформувалися під час вивчення досліджуваного рукопису та наданих зразків.

Другий етап дає можливість лише у поодиноких випадках винести мотивовану версію про конкретний збиваючий фактор, а також виконання рукопису особами похилого або старечого віку. Частіше це можливо зробити, коли експерт має значний час роботи з експериментальними рукописами, виконаними під впливом цього фактору. На цьому етапі експерт може припустити, що рукопис виконано особою старечого або похилого віку.

Також припущенням можуть слугувати наявність таких загальних ознак, як порушення координації рухів 1-ї групи, що виявляються у кутахості та зломах згинальних рухів, сильному (або від середнього до сильного) натиску (частіше при слабкій його диференціації), переважним лівоокружним напрямом рухів виконання дугових елементів. Також можна простежити порушення координації рухів 2-ї групи, що виявляються у нерівномірності протяжності рухів по вертикалі та горизонталі, нестійкості нахилу, нерівномірності розміщення рухів по вертикалі та окремих ознак почерку, що свідчить про незвичність виконання. Експерту необхідно розпізнати характер цієї незвичності (постійний або тимчасовий).

У матеріалах кримінального провадження, цивільної або господарської справи, повинні міститися відомості про умови виконання досліджуваного документа, відомості про передбачуваного виконавця (вік, освіта, спеціальність, стан здоров'я). Особливо необхідні точні дані про час виконання досліджуваного документа й тих рукописів, які надано як зразки.

Аналізуючи ознаки, що виявляють у рукописі, та відомості, що надають експерту, стає можливою версія про вікові зміни виконавця досліджуваного рукопису.

Важливою особливістю третього етапу першого рівня вирішення задач під час дослідження рукописів,

виконаних особами похилого та старечого віку, є вивчення та перевірка порівняльного матеріалу на їх співставність за часом виконання з досліджуваним документом, оскільки процеси старіння можуть швидко прогресувати, часто супроводжуються появою або ускладненням захворювань, що впливають на почерк (погіршення зору, атеросклероз судин, прогресивний параліч, пухлина мозку та ін.). Тому бажано мати інформацію про стан здоров'я виконавця досліджуваного рукопису, а іноді й довідку лікаря про вплив хвороби на письмово-рухову навичку виконавця.

На четвертому етапі проводять попереднє порівняння та оцінюють його результати. Попереднє порівняння має суттєве значення для вирішення ідентифікаційних і діагностичних задач. Враховуючи те, що вікові зміни в організмі виконавця тексту належать до мононормальних умов, тому за наявності співставних за часом зразків позитивну ідентифікацію підтверджує збіг як ідентифікаційних (загальних та окремих), так і діагностичних ознак.

Ідентифікація осіб похилого віку, які мають письмову практику, можлива за почерком у рукописах, які виконано з великим розривом у часі, але виконаними вже сформованим почерком (за умови відсутності захворювань, пов'язаних із порушенням опорно-рухових функцій), бажано значними за об'ємом.

Для ідентифікації осіб похилого віку, які не мають практики письма, за рукописами, виконаними з розривом у часі, зі значним розладом навички письма, виникає необхідність надання зразків, що не мають великого розриву у часі виконання зі зразками та досліджуваними рукописами. У окремих випадках зміни, які наступають у почерку вказаних осіб, настільки значні, що ускладнюють їхню ідентифікацію.

Особливістю п'ятого етапу є необхідність врахування впливу на почерк виконавця додаткових тимчасових факторів (наприклад, тексти заповітів (запис «прізвище, ім'я, по батькові») часто пишуть важкохворі люди зазвичай лежачи. Це може призвести до додаткових змін в ознаках почерку виконавця. Розбіжності ознак у досліджуваному рукописі та зразках можуть бути несуттєвими для вирішення ідентифікаційного завдання.

Ці обставини слід враховувати експерту-почеркознавцю на шостому етапі першого рівня для планування подальшого дослідження.

Другий рівень вирішення починається з етапу визначення умов виконання рукопису. Наступні етапи другого рівня дослідження не відрізняються від вирішення інших завдань відносно текстів. Однак, оцінюючи результати порівняння, необхідно мати на увазі, що за відсутності у розпорядженні експерта зразків, наближених за часом до періоду виконання досліджуваного рукопису (у разі позитивного висновку) експерт може прослідковувати розбіжність не тільки в окремих ознаках, а й в конструкції літер. Це пов'язано з тим, що порушення навички письма призводить до втрати різноманітності рухів, а у почерку виконавця залишається обмежена кількість найпростіших і стійких звичних рухів, які з часом витісняють конструкції, характерні для пишучої особи у більш молодому віці.

Отже, тільки дотримання вимог методичного характеру, які полягають у правильному визначенні особливостей виконання об'єкта дослідження, виявленні, вивченні усіх обставин та факторів, правильної оцінки у порівнюваних об'єктах сукупності ознак, що збігаються, і таких, що різняться, використання достатньої кількості й належної якості порівняльного матеріалу є підставою надання правильного та обґрунтованого висновку експертизи для вирішення питань щодо текстів виконаних особами похилого та старечого віку.

А. В. Дивнич,

старший судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2247-9131>, e-mail: anatolii.dyvnych@st.pdaa.edu.ua

О. Д. Дивнич,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0290-4030>, e-mail: olga.dyvnych@pdaa.edu.ua

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Сучасний розвиток інформаційних технологій зумовлює використання електронних документів у господарській діяльності підприємств, що слід враховувати під час організації судових експертиз. Проведення економічної експертизи з використанням електронних документів має ґрунтуватися на попередньому комп'ютерно-технічному дослідженні їх реквізитів.

Ключові слова: електронний документ, докази, економічна експертиза.

Abstract. Modern information technology development determines electronic documents in the economic enterprise activities that should be taken into account while organizing forensic examinations. Conducting forensic economic analysis using electronic documents should be based on a preliminary computer research on their details.

Keywords: electronic document, evidence, forensic economic analysis.

Аннотация. Современное развитие информационных технологий обуславливает использование электронных документов в хозяйственной деятельности предприятий, что необходимо учитывать при организации судебных экспертиз. Проведение экономической экспертизы с использованием электронных документов должно основываться на предварительном компьютерно-техническом исследовании их реквизитов.

Ключевые слова: электронный документ, доказательства, экономическая экспертиза.

Стрімкий технологічний розвиток, потреба дистанційного передавання інформації, удосконалення комп'ютерних мереж сприяє більш широкому використанню електронної форми документів. Під час використання електронних документів зазвичай спостерігається зменшення вартості та прискорення обміну інформацією, що сприяє дедалі ширшому впровадженню електронного документообігу в господарській діяльності, бухгалтерському та податковому обліку. Так, згідно з даними Держстату України [1], упродовж 2017—2019 рр. в Україні частка

Список використаних джерел

1. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. І. Красюка. Київ, 2007. 280 с.
2. Добровольская Е. Д., Манцвотова А. И., Орлова В. Ф. Судебно-почерковедческая экспертиза: пособие для экспертов-почерковедов и судеб.-следст. работ. Москва. 1971, 142 с.
3. Винберг Л. А., Шванкова М. В. Почерковедческая экспертиза. Волгоград, 1977.
4. Можар И. М. Устойчивость признаков почерка в зависимости от времени // Криминалистика и судебная экспертиза. 1964. Вып. 1.

підприємств, що використовували саме електронну форму рахунків-фактур стабільно зростала. За вказаний період питома вага надавачів таких документів збільшилася на 14,9 проц. пункти, а частка підприємств-отримувачів — на 26,6 проц. пункти.

Звичним явищем стало також ведення податкового обліку в електронній формі та дистанційне подання податкової звітності через електронний кабінет платника на веб-сайті Державної податкової служби та із застосуванням програмного продукту М.Е.доc. Пунктом 42.6 Податкового кодексу України [2] передбачено, що електронний документообіг між платником податків та контролюючим органом не потребує укладення відповідного договору.

Наразі електронний документ закон визначає як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема, обов'язкові реквізити документа [3]. Але створення, передавання, збереження та візуалізація інформації, яку містить такий документ, потребує фіксації на певному носіїві. Власне інформація є абстрактною категорією, що не потребує обов'язкового представлення в уречевленому стані. Інформація стає придатною для сприйняття лише за допомогою спеціальних технічних пристроїв [4, с. 41]. Тобто, електронний документ визнається за умови його подання у формі, придатній для її оброблення електронними засобами.

З огляду на правовий статус електронних документів, їх дослідження під час проведення судових економічних експертиз має ґрунтуватися на підходах і принципах, які здійснюють стосовно документів у звичній паперовій формі.

В експертній практиці непоодинокими є випадки, коли ініціатор проведення судової економічної експертизи надає окремі документи виключно в електронній формі (наприклад, зафіксованими на оптичних дисках, флеш-носіях, рідше — на вилучених жорстких дисках тощо). При цьому виникає чимало технічних, процесуальних та методичних питань щодо їх дослідження.